

ka iznijeli su Slovenci. Postavlja se pitanje statusa "manjih" jezika, što je podstaklo promjene u osnovi nacionalne i jezičke politike. U slučaju srpskohrvatskog jezika produbljene su već postojeće razlike. Hrvatska kulturna elita je *Deklaracijom o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* istakla nezadovoljstvo jezičkom politikom. Ustav iz 1974. godine priznaje hrvatski književni jezik, no to nije moglo spriječiti dalji raskol. Diskusije su proširene i na područje Bosne i Hercegovine gdje je do izražaja došlo staro pitanje, šta znači biti Musliman u Bosni i Hercegovini. Radi li se o vjerskoj, etničkoj ili nacionalnoj pripadnosti? Popis stanovništva iz 1971. godine pružio je mogućnost bosanskohercegovačkim muslimanima da se izjasne kao "Muslimani u nacionalnom smislu".

U petom poglavlju prezentiran je period od 1974. do 1991. godine. Do tada su se jezička pitanja rješavala u intelektualnim i političkim krugovima, a sredinom osamdesetih godina ovo pitanje dobilo je medijsku i pažnju šire javnosti. Slovenski intelektualni krugovi zahtijevali se demokratizaciju Jugoslavije. Nemiri na Kosovu

1981. godine ponovo su iznijeli polemike vezane za jezičko pitanje. Iz Beograda su dolazili zahtjevi da se jezičko-nacionalno jedinstvo proširi van republičkih granica, što je ponovo onemogućilo potpunu standardizaciju jezika.

U Zaključku autorica ističe da političko vodstvo Jugoslavije nije uspjelo kontrolisati niti umanjiti eskalaciju konflikta oko jezika, koji je postao simbol nacionalnog identiteta. Također ističe da rasprave o jeziku nisu nastale kao posljedica raspada Jugoslavije već predstavljaju sastavni problem komunističkog režima.

Na kraju knjige nalazi se popis korištenih izvora i literature, popis skraćenica, te popis imena.

U cjelini, knjiga Ksenije Cvetković-Sander daje detaljan prikaz jezičkih i nacionalnih pitanja, te razvoja književnih jezika na prostorima bivše Jugoslavije. Autorica je vješto uspjela prikazati međusobni uticaj jezičke i nacionalne politike. Proučavanje neobjavljene arhivske građe popunjava nedostatke u historiografiji ■

Aldina Krečo

Hrvatsko proljeće 40 godina poslije. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012, 439.

Protekle 2012. godine navršilo se 40 godina od smjene rukovodstva *Hrvatskoga proljeća* iz reda komunističke partije u Hrvatskoj, sa kojom je definitivno okončan jedan složeni proces dešavanja u političko-

ideološkom ali i ekonomskom smislu u Jugoslaviji na prelazu iz '60. u '70. godine XX stoljeća. Sam tok procesa koji je obilježio Hrvatski reformski pokret, liberalizam u Hrvatskoj, euforija, kontrarevolucija, maspok,

Hrvatsko proljeće, ma koji termin, eufeistički ili pogrdni, kasnije kreiran ili u to vrijeme upotrebljavan, čak i po samom bogatstvu naziva i njihovih tumačenja ukazuje koliko je ova historijska epizoda bila važna, duboka i posvuda prisutna. Tim povodom, je na četrdesetu godišnjicu Hrvatskog proljeća u Zagrebu organiziran međunarodni naučni skup historičara, pravnika, politologa i lingvisti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Suorganizatori skupa su bili Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Filozofski fakultet u Zagrebu, te Pravni fakultet i Fakultet političkih znanosti. Cilj organizatora skupa bio je pokazati dokle je hrvatska historiografija u odnosu na Hrvatsko proljeće došla do 2011. godine i da se naučno utemeljeno raspravi o jednom od najvažnijih pitanja i samoga događaja hrvatske historije socijalističkog, poslijeratnog razdoblja.

Radovi koji su prezentirani na spomenutom naučnom skupu objavljeni su u zborniku radova. Zbornik pokazuje različite poglede, ponekad i suprotstavljene teze, ali u suštini daje rezultete istraživanja u hrvatskoj historiografiji, ali i historiografijama onih koji se bave ovim periodom i problemom uopće. Radovi zbornika su podjeljeni u nekoliko grupa. Nastojat ćemo dati osvrt na pojedine radove unutar svake grupe. Prva grupa radova se uglavnom bavi pitanjem tzv. „čistih računa“, odnosno finansijsko-ekonomskom pozadinom Hrvatskog proljeća. Iz ove grupe radova izdvojili bismo rad Hrvoja Klasića koji Svibanjsko savjetovanje političkih dužnosnika iz cijele Hrvatske, održano u CK SKH 1968. godine, promatra kao jedan od mogućih i ključnih datuma za početak Hrvatskog proljeća i kao bitnu ekonomsko-političku platformu istoga. Klasić ističe da sam razvoj događaja upućuje da je suštinski problem ležao

u neriješenim ekonomskim odnosima, a da je nacionalno pitanje od sekundarnog značaja kad je upitanju sukob za vrijeme Proljeća.

Drugu grupu čine radovi autora koji se bave jugoslavenskim i međunarodnim kontekstom Hrvatskog proljeća. Radovi nastoje pokazati kako su se događaji u Hrvatskoj osjećali i povezivali sa onima u Sloveniji, Bosni i Hercegovini i Srbiji ili pak kako su ih vidjeli službeni London (Ante Batović) i Washington (Rinna Kullaa). Aleš Gabrič piše o slovensko-hrvatskim odnosima u ovome periodu ističući bitne zajedničke stavove dva komunistička rukovodstva, ali i bitne razlike koje su bile očigledne, od pitanja službenog jezika do uloge saveznih organa vlasti. Husnija Kamberović uspješno se bavi svim aspektima percepcije Hrvatskog proljeća u Bosni i Hercegovini postavljajući hipotezu da su političke ideje, prije svega „politika čistih računa“, dugo vremena bile dobro prihvaćene u SR Bosni i Hercegovini, naročito od strane tamošnje političke elite, dok su ideje o kulturi, koje je provodila prije svega Matica Hrvatska, naišle na otpor. Po mišljenju autora, Mostarsko savjetovanje iz 1966. godine i službeno priznanje muslimanske nacije, su najbitniji događaji za razumijevanje ideja Hrvatskog proljeća u Bosni i Hercegovini. Milivoj Bešlin posmatra odnos liberalnih političkih elita Srbije i Hrvatske u prijelomnim godinama, kao odnos koji je bio na visokom stepenu političke saradnje i saglasnosti, uviđajući određena neslaganja između dva rukovodstva naročito u pogledu različitog shvatanja srpsko-hrvatskog dijaloga, nejednakog tretmana vlastitih nacionalizama i drugačijih pristupa Titu.

Treću grupu zbornika čine radovi raznog sadržaja koji upotpunjava sliku hrvatskog društva u vrijeme Proljeća, podjela u

hrvatskom društvu i političkih frakcija, kao i njenih glavih aktera. Pojedina izlaganja su posvećena jezičnoj politici, neka književnosti, a neka odnosu crkve spram svih tih dešavanja. Latinka Perović, kao savremenik i učesnik događaja, daje sjećanja na Hrvatsko proljeće u nadi da će ona bar donekle pružiti faktografsku osnovu u daljnim istraživanjima. Goran Sunajko se u svom radu ograničio na prikaz ideje federalizma Mike Tripala, odnosno reformske struje SKH kao grupacije koja je imala legalnu i legitimnu priliku, a to znači unutar postojećeg sistema, da pokuša mijenjati sistem i koja je predvodila ustavne promjene. Za to su se zalagali i ostali akteri Hrvatskog proljeća, ali reformska struja SKH je prednjačila u tome. Iva Lučić se koncentrirala na problem popisa stanovišta u Jugoslaviji iz 1971. godina, a naročito na kontroverze oko popisnih kategorija Jugosloven i Musliman u Bosni i Hercegovini, smještajući ga u politički kontekst 1960-ih i ranih 1970-ih. Ivan Markešić analizira stavove značajnih crkvenih protagonista u vrijeme Proljeća, vrijeme koje je po Markešićevom sudu obilježeno tzv. periodom „*crkvene šutnje*“. U radu se analizira pisanje crkvenog glasila *Glas Koncila* kao i drugih društvenih i političkih glasila tog doba. Zanimljivo je i to što je jedan dio rada posvećen posjeti predsjednika SFRJ, Josipa Broza Tita papi Pavlu VI, 29. marta 1971. godine, i tadašnjim diplomatskim aktivnostima SFRJ i Vatikana. Krešimir Mićanović tok ustavnih promjena koje se tiču ustavnih jezičkih odredbi, koje su afirmirale hrvatski književni jezik, posmatra kroz značaj koji je doprinijela *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, ali i o ulozi tadašnjih lingviatičkih izdanja Matice hrvatske na sveukupnu jezičku politiku u Jugoslaviji. Suzana Coha kroz dimenziju posmatranja Hrvatskoga proljeća

kao neosporno formirajućeg nacionalnog mita, pokušava ulogu hrvatske književnosti u postproljećarskom periodu, a naročito tokom 1990-ih, pokazati kao poprište najplodnijeg (re)produciranja Hrvatskog proljeća kao nacionalnoga mita i kao nacionalne traume. Kako su se kroz udžbenike povijesti u Hrvatskoj, u periodu od 1971. do kraja 1990-ih, prikazivali događaji oko Hrvatskog proljeća (napose Deseta sjednica CK SKH), ali i drugi najsporniji dijelovi udžbenika (sporazum Cvetković-Maček, stvaranje Banovine Hrvatske, ustanak 1941. godine), donosi nam rad Snježane Koren. Tihomir Ponoš pokušava demaskirati predstavu o studentskom pokretu tokom Proljeća kao o monolitnom pokretu. Po njegovom sudu radi se o izrazito pluralnom pokretu unutar samoga sebe, što najbolje dokazuju isprofilirane frakcije tokom studentskih nemira kao i stranačko-političke sudbine najvažnijih aktera dva studentska bloka koja su postojala tokom 1970. i 1971. godine. Rad Srđana Grbića je posljednji iz treće grupe radova i predstavlja prikaz djelovanja Čede Grbića, značajnog komunističkog funkcionera iz reda srpskoga naroda, na temelju njegovog privatnog arhiva. Tu je iznesen pregled njegovog političkog djelovanja, i njegovo vlastito viđenje događaja i procesa koji su zahvatili Hrvatsku i ostatak Jugoslavije krajem '60-ih i početkom '70-ih godina.

Četvrti dio zbornika posvećen je problemu suočavanja savremene historijske zbilje sa hrvatskim reformskim pokretom s početka '70-ih. Albert Bing posmatra utjecaj Proljeća na promjene u Hrvatskoj i Jugoslaviji 1990-ih uz neizostavnu ocjenu uloge najznačajnijih aktera reformske politike tokom ovoga burnog perioda (djelatnost Ivana Supeka i Mike Tripala). Tvrtko Jakovina je veći dio svoga rada posvetio

Slavoniji tokom Hrvatskog proljeća, pisanju slavonskih dnevnih listova o svim dešavanjima u vezi sa masovnim pokretom, hrvatsko-srpskim obračunavanjima, kao i odnosima između suprotstavljenih snaga na političkoj, idejnoj i kulturnoj razini.

Nakon iščitavanja i analiziranja zbornika radova stiže se dojam da su mnoga do sada neistražena područja dobila materijala za pokretanje novih studija. Ukazano je

ne samo na novu literaturu i izvore, nego i na ono što bi trebalo tražiti dalje. Ovim naučnim skupom i Zbornikom, dalo se jedno novo osvježenje u rasvjetljavanju različitih momenata iz najvažnije historijske epizode za hrvatsku i jugoslavensku historiju poslijeratnog/socijalističkog perioda ■

Haris Bajić

Kosta Nikolić, Vladimir Petrović (prir.), *Od mira do rata: dokumenta Predsjedništva SFRJ*. Tom 1, (januar - mart 1991), Institut za savremenu istoriju, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2011, 480., Tom 2, (jun – jul 1991): rat u Sloveniji, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2012, 376.

Kao rezultat rada na projektu *Srpsko društvo u jugoslovenskoj državi u 20. veku – između demokratije i diktature*, pred nama je treća tematska zbirka dokumenata koja u dva toma predstavlja ključnu dokumentaciju za razumijevanje raspada Jugoslavije. Autori su ovom prilikom odabrali dokumente sa sjednica Predsjedništva zbog toga što je ono igralo "važnu ulogu u dinamici razvoja jugoslovenske krize"; a same stenografske bilješke predstavljaju autentične stavove saveznih i republičkih političkih elita. Višestranačkim izborima promjenjeni su uslovi političke borbe te se u Predsjedništvu više nisu nalazili samo predstavnici republičkih komunističkih grupa nego i predstavnici novoformiranih političkih stranaka, kakav je slučaj bio sa predstavnicima iz Slovenije i Hrvatske (J. Drnovšek i S. Mesić). Naime, Predsjedništvo je postajalo "podijum za produbljiva-

nje postojećih sukoba" kao i za stvaranje novih. Dokumenti izneseni na ovom mjestu dostupni su kao dokazni materijal i na internet stranici ICTY u predmetu Slobodan Milošević.

Uvodna studija se sastoji iz tri dijela u kojima je obrađeno pitanje nastanka, funkcije i sastava kolektivnog Predsjedništva Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, koje je uprkos sumnjama i nakon smrti Josipa Broza pokazalo "zavidan stepen kohezije", a koja je zavisila "od kompatibilnosti republičkih političkih elita". Potom je opisana i uloga JNA u krizi te u najkraćim crtama prikazan početak raspada Jugoslavije. Tokom osamdesetih je postalo očito kako se ova institucija, odnosno članovi Predsjedništva, pod pritiskom ekonomske krize i loših međunacionalnih odnosa, sve više vežu za sopstvene republike, čime je sama institucija Predsjedništva